

KI ÍRTA A VITÉZ FRANCISCÓT?

PAPP LAJOS

A címben fölített kérdésre a választ 1882-ben Heinrich Gusztáv adta meg: Ráskay Gáspár, Ráskay Balázs tárnokmester fia, aki II. Lajos király alatt főkamrás, tárnokmester és temesi ispán volt, majd a mohácsi csatából megmenekülven Szapolyai híve lett, 1540-ben Nógrád megye főispánja (EPhK. 1882: 133). Heinrich e száraz adatokat saját vélekedésével egészíti ki: „Ráskai Gáspár [...] élte alkonyán, midőn a politikai élettől visszavonulva rokonai körében élt, fordult a Muzsához” (i. m. 134), később még színesebben: 1552-ben, a vers írásakor „közel lehetett 60-dik életévéhez és rokonai körében, a zalamegyei Alsó-Lendvában pihente ki élete fáradalma. [...] csatákon edzett, a kor pártviszályiban megviselt öreg ember volt, a ki vén napjainak unalmát a költészettel is próbálja elviselhetőbbé tenni” (EPhK. 1898: 582). Ezt a képet őrzi az irodalomtörténet azóta is a széphistória szerzőjéről (RMKT. 6 [1896]: 299–304; Szinnyei József, Magyar írók élete és munkái. Bp., 1906. 11: 565–7; Horváth János, A reformáció jegyében. Bp., 1953. 229; Életrajzi Lexikon 2: 428; A magyar irodalom története. Szerk. Klaniczay Tibor. Bp., 1964. 1: 400; RMKT. 9 [1991]: 569).

Heinrich állítását részben a versben olvasható tényekre, részben pedig két genealógiai munka (Kerékgyártó Árpád, Magyarok életrajzai. Pest, 1858; Nagy Iván, Magyarország családai. 9. Pest, 1862.) adataiból levont vélekedéseire alapozza. Tény, hogy a verset egy bizonyos „Ráskay Gáspár szerzé [...] énekben” 1552-ben Alsólindván, s hogy a versfőkben alsólendvai Bánffy Istvánt, várandós feleségét és gyermekeiket élteti a költő (RMKT. 6: 72, 305). Tény az is, hogy élt a század első részében egy meglehetősen sok forrásból ismert Ráskay Gáspár nógrádi ispán, akinek szereplését viszont a vers keletkezéséig, 1552-ig nem tudjuk nyomon követni (l. alább). S végül igaz az is, hogy Ráskay Ilona, e Gáspár testvére (Nagy 1: 156; 9: 635; Csánki 4: 345), alsólendvai Bánffy Ferencnek, a dicsőített Bánffy István rokonának volt a felesége.

Mindez azonban semmiképpen sem jelenti azt, hogy a költő közeli „rokonsági (sógorsági) viszonyban” (EPhK. 1882: 134) állt volna Bánffy Istvánnal: Bánffy Ferenc ugyanis a család bolondóci ágához tartozott, ez az ág Bánffy Páltól (1419–1475), Ferenc nagyapjától ágazott el, s ezen Pál testvérének, Istvánnak († 1448) volt a dédunokája a megénekelte Bánffy István (Turul 16 [1898]: 65). Bánffy Ferenc és István tehát nem tartozott egy generációba (Ferenc 1534-ben már nem is élt: Turul i. h.), s legfeljebb harmadunokatestvérek voltak.

Túl e rokonság igencsak távoli fokán természetszerűleg merül föl a kérdés: vajon Ráskay Gáspár, aki már 1518-tól II. Lajos király közvetlen környezetében szerepel, 1522-ben kamarás, országos kincstartó, nógrádi ispán (Fógel József, II. Lajos udvartartása. 1516–1526. Bp., 1917. 46, 52), akit 1524-ben a király teljhatalmú biztosként küld Szebenbe a lutheranizmus visszaszorításának ügyében (ETE. 1: 138–9), 1526-ban temesi ispán (ETE. 1: 252), s akire a mohácsi csatában Török Bálinttal és Kállay Jánossal együtt a király közvetlen védelmét bizzák (Brodarics históriája a mohácsi vészről. Ford. Szentpétery Imre. Bp., é. n. 51, 56–7), aki tehát a kor egyik igen fontos, nagyhatalmú személyisége, milyen sorscsapás folytán kerül olyan helyzetbe, hogy e hősi idők után 20–25 évvel tipikusan familiáris szerepkörben bukkanjon fel alkalmi dicsőítő éneket zengedezve egy nála nem magasabb társadalmi rangú nemesúr udvarában? Aként, mint Görcsöni Ambrus Mátyás király históriáját pártfogójának, Homonnai Drugeth Gáspárnak ajánlva? De Görcsöni alacsony rangú deák volt, akinek az életéről alig tudunk valamit (RMKT. 9: 557). Hasonló körülmények között, esküvőre írta ugyan Istvánffy Pál a Voltér és Grizeldiszt, ám ott a megtisztelt személy maga a király volt (A magyar irodalom története. 1: 400).

Elegendő ehhez az a feltételezett sebesülés, amit egy levélből (Feledy Lestár levele Serédy Gáspárhoz 1530-ból: OL R 319. Kisebb családi fondtörédek. kiadása: Száz. 1874: 348; KL. 88.) következtet ki Szilády (RMKT. 6: 302–3)? Talán igen, de az mégiscsak elgondolkodtató, hogy Ráskay Gáspár nógrádi ispánnal 1530 után hirtelen nem találkozhatunk többé a forrásokban, holott addig rendkívül gyakran fordul elő (az eddigi adatokon kívül pl.): **1518:** Szabó Dezső, A magyar országgyűlések története II. Lajos korában. Bp., 1909, 57, 177, 184, 232; **1522:** ETE. 1: 54; **1524:** ETE. 1: 153, 179; **1525:** Fógel i. m. 52; **1526:** Jászay Pál, A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után. Pest, 1846. 1: 227, 241, 520; TörtTár. 1882: 95; Száz. 1911: 50–1; **1527:** MOE. 1: 100; **1528:** ItK. 1912: 374; Száz. 1915: 343–4; ETE. 1: 400; **1529:** ItK. 1912: 374; ETE. 1: 459, 495, 512; Szerémi György, Magyarország romlásáról. Szerk. Juhász László, Székely György. [Bp.] 1961. 200; **1530:** TörtTár. 1888: 799; Nagy Iván, Nógrád vármegye története az 1544-ik évig. Bp., 1907. 167; ItK. 1912: 374–5; ETE. 2: 62–3; Szerémi 209.

Az a tény, hogy 1530 után nyoma vész Ráskaynak, föltűnt ugyan már Sziládynak is, de nem tulajdonított neki jelentőséget (RMKT. 6: 302). Pedig, ha eltekintünk azoktól a nyilvánvalóan téves adatoktól (Nagy 9: 635; RMKT. 6: 303; Viczmándy Tamás, Híres zempléniek. Bp., 1934. 25), melyekben Ráskay Gáspárt összekeverik az 1540–42-ben nógrádi ispánként szereplő Ráskay Istvánnal (MOE 2: 305, 310, 312, 363; ETE. 3: 516, 520; 4: 6, 181), mindössze kétszer fordul elő 1530 után eredeti forrásokban: 1542-ben egy misszilis levélben és 1552-ben a Franciscóban.

Pontosabban a neve 1552 előtt is többször előfordul egy bizonyos peres ügyben, mely a Gömör megyei gedei vár és uradalom tulajdonjogáért folyt több, mint száz évig a Feledyek és a Kubínyiak között.

A várat 1526-ban, közvetlenül Mohács után Feledy Lestár csellel elfoglalta Kubínyi Lénárdtól, aki ezt követően I. János király színe előtt zálogba adta Ráskay Gáspárnak, hogy az a zálogjog címén erővel visszavehesse (Kubínyi Ferenc–Kubínyi Miklós, *A felső-kubíni Kubínyi család története és leszármazása*. Bp., 1901–1906. 1: 72–3, 75, 104; 2: 17–8). Kubínyi Lénárd számítása csak részben vált be, mert Ráskay visszavette ugyan Feledytől a várat, de az rövidesen Ráskay sógora, Bebek Ferenc gömöri ispán, majd unokaöccsei, Pethő János soproni ispán, királyi pohárnok és testvére Boldizsár kezébe került (Kubínyi i. m. 1: 96, 98). A Feledy ellen folyó pert ezért kellett a Kubínyiaknak 1550-ben kiterjeszteniük a közben magtalanul elhalt Ráskay Gáspár örökösire (Száz. 1876: *A Magyar Történelmi Társulat kirándulása*. 87, 91, 95). Ekkor tehát, két évvel a Franciscó megírása előtt Ráskay Gáspár már nem élt.

De halott volt már 1543-ban is, amikor a besztercebányai országgyűlésen a rendek I. Ferdinándhoz felterjesztett kívánalmai között az szerepelt, hogy a király szolgáltasson igazságot Feledy Lestárnak a néhai Ráskaytól elszenvedett károkért (MOE. 2: 565). Ráskay nyilván ürügy nélkül is sanyargatta korábban Feledyt, Gede várának az ügye azonban jó alkalmat kínált arra, hogy többször megdúlja saját birtokaiban is. Ilyen hatalmaskodásokról panaszkodik Feledy 1530-ban, a már említett levélben Serédy Gáspárnak. Feledyt végül 1544-ben a közben szintén magtalanul elhalt Ráskay István javaiból kárpótolta az országgyűlés (MOE. 2: 583).

Hogy végül is mikor halt meg Ráskay Gáspár, pontosan nem tudjuk. 1530 után az egyetlen említése 1542-ben Bornemissza Benedek Szepes vármegyéhez írt levelében olvasható. A levélíró a „Felföldön” otthon időző urak között említi (RMNy. 2/2: 52), de lehetséges, hogy itt is elírással van dolgunk, s nem róla, hanem Istvánról esik szó. Ekkor már 12 éve nem hallunk ugyanis Gáspárról, a nógrádi ispánságot István bírja, ő vesz részt az országgyűlésen (MOE. 2: 305, 310, 312, 363), s ő köt szövetséget Sárospatakon ugyanez évben éppen azokkal, akikkel Bornemissza egy sorban említi Gáspárt (ETE. 4: 6).

Mindebből annyi világosan kiderül, hogy Ráskay Gáspár nógrádi ispán, Ráskay Balázs tárnokmester fia, nem írhatta a Vitéz Franciscót. Sajnos arra a kérdésre, hogy ha nem ő, akkor ki volt az a másik Ráskay Gáspár, a rendelkezésre álló adatok alapján nem lehet válaszolni.

Ha nemesember volt, feltehetően ugyanennek a családnak volt a tagja. Szerepel ugyan Ráskay nevű birtokos család Somogy megyében, illetőleg

Hunyad megyében is a XV. század végén (Csánki 2: 692; 5: 224), de ezeknek a családoknak a XVI. századi szerepléséről nincs semmilyen adat, s a Bánffy-rokonság ténye, ha mégoly távoli is a másik Gáspár esetében, nem zárja ki azt, hogy egy fiatalabb Gáspár szorosabb kapcsolatba került Bánffy Istvánnal.

Bizonyos, hogy volt a Ráskay családnak később is Gáspár nevű tagja, de erről csak Nagy Iván ellentmondásos adataiból tudunk valamit: ismer egy Gáspárt a XVII. századból, aki az 1596-ban zempléni követként szereplő Ráskay Mihálynak volt a fia (Nagy 9: 639), és egy másikat, akit a Franciscó szerzőjének vél. Ez utóbbit az ismert (I.) Ráskay Gáspár nógrádi ispán unokaöccsének tartja azzal, hogy Balázs tárnokmester itt nem az apja, hanem a testvére (I.) Gáspárnak, s Balázs fiaként szerepel az ifjabb (II.) Gáspár (Nagy, Nógrád 167). A baj az, hogy erről a (II.) Gáspárról viszont azt is mondja, hogy 1550-ben meghalt, így ezzel kizárja a lehetőségét annak, hogy ő írhatta volna a széphistóriát.

E kevés és bizonytalan hitelű adatból semmi érdemlegeset nem lehet mondani a költőről. Szilády ugyan bízott még abban, hogy előkerülhetnek további levéltári adatok (RMKT. 6: 304), de sajnos a két szóbjázható levéltári iratanyagban: az alsólendvai Bánffy család, illetőleg a Pálóczy és Ráskay család irataiban (ma mindkettő az Országos Levéltárban: P 707. A gr. Zichy család zsélyi levéltára, fasc. 214., ill. fasc. 217.) semmi további információ nem található.

Mindezek alapján a címben fölített kérdést jelenlegi tudásunk szerint nem lehet megválaszolni, legfőljebb megfordíthatjuk: „Ki nem írhatta a Vitéz Franciscót?”.